

Helena MAREK
Ewa SZYMAŃSKA
(redakcja naukowa)

BEZPIECZEŃSTWO ZDROWOTNE

– UJĘCIE INTERDYSCYPLINARNE

Zdrowie psychiczne
szczególnym wyzwaniem XXI wieku

Poznań 2018

SPIS TREŚCI

Wstęp	7
ROZDZIAŁ I: ZDROWIE PSYCHICZNE W UJĘCIU KLINICZNYM, RELIGIJNYM, KULTUROWYM I PRAWNYM	9
<i>Paradygmat podłoża nerwicy eklezjogennej na przykładzie doktryny i empirii kościoła chrześcijan baptystów w RP</i> (Artur ROBERT JUSZCZAK)	11
<i>Wpływ choroby Alzheimera na dobrostan osób z najbliższego otoczenia chorych</i> (Barbara ZIELIŃSKA-PANASIK)	25
<i>Życie ze schizofrenią – studium indywidualnego przypadku</i> (Elżbieta JUNDZIŁ)	31
<i>Samobójstwo – wolnościowy, psychologiczny, społeczny czy kulturowy imperatyw. Analiza polskich seriali</i> (Grzegorz TOKARZ)	43
<i>Zdrowie psychiczne w kontekście procesów samoregulacji – ujęcie cybernetyczne</i> (Jołanta WILSZ)	53
<i>Zdrowie psychiczne w ujęciu prawnym. Problematyka badania pisma ręcznego osób chorych i/lub przymuszanych do składania pisemnych oświadczeń</i> (Karolina GORZKOWSKA)	73
<i>Pozycja prawna i zadania rzecznika praw pacjenta szpitala psychiatrycznego</i> (Kinga SZMIGEL)	81
<i>Zagrożenie wybranymi chorobami psychicznymi migrantów z Ukrainy pracujących w Polsce</i> (Małgorzata KRAWCZYK)	91
<i>Świadomość społeczeństwa gminy Wydminy na temat szczepień ochronnych</i> (Magdalena MAŁKOWSKA)	109
<i>Religia a zdrowie psychiczne człowieka</i> (Maria WRÓBLEWSKA)	119
<i>Zdrowotne aspekty budynków pasywnych</i> (Stanisław WIETESKA , Anna PIECHOTA)	129
<i>Duchowość a zdrowie psychiczne. Implikacje nauczania Anselma Grūna</i> (Zbigniew KULESZ)	147
ROZDZIAŁ II: WPŁYW ŚRODOWISKA PRACY NA FUNKCJONOWANIE PSYCHICZNE CZŁOWIEKA	159
<i>Źródła stresu w pracy funkcjonariuszy służby więziennej</i> (Anna POLASZEWSKA)	161
<i>Wpływ stresu na racjonalność podejmowanych decyzji w dobie cyberzagrożeń</i> (Andrzej GAŁECKI)	171

ZDROWIE PSYCHICZNE W UJĘCIU PRAWNYM. PROBLEMATYKA BADANIA PISMA RĘCZNEGO OSÓB CHORYCH I/LUB PRZYMUSZANYCH DO SKŁADANIA PISEMNYCH OŚWIADCZEŃ

I. Wprowadzenie

Asumpt do napisania niniejszego artykułu stanowią rozważania na kanwie doświadczeń w zakresie badania pisma ręcznego w odniesieniu do okoliczności ujętych w przepisach polskiego prawa cywilnego i karnego. W Kodeksie karnym znalazł się rozdział traktujący o przestępstwach przeciwko wiarygodności dokumentów (rozdział XXXIV) oraz jednocześnie grupa przepisów wskazująca na wyłączenie odpowiedzialności karnej (rozdział III)¹ z możliwością powołania się na nie także w przypadku fałszowania dokumentu. Swoistą analogię wyłączenia skutków działań w określonych sytuacjach odnajduje się w Kodeksie cywilnym, w którym w dziale IV znajdują się okoliczności wad oświadczenia woli². Powyższe stanowi jednocześnie ochronę dla osób poszkodowanych bądź nieświadomych swoich poczynań jak i możliwość budowania linii obrony na wykreowanych fundamentach okoliczności odpowiadającym wskazanym przepisom prawa. Ochrona dotyczy zarówno starań o unieważnienie poczynań jak i udowodnienie, że pomimo okoliczności jak choroba czy też nałóg i związane z nim stany psychofizyczne, dokonana przez osobę czynność ma skutki prawne. Kontrowersyjnym, aczkolwiek niezwykle ważnym, jest analizowanie przypadków, w których kreuje się fundamenty braku/ograniczenia świadomości lub niepoczytalności/ograniczonej poczytalności w celu unieważnienia dokonanej czynności prawnej/czynu. Uzupełniająco warto dodać, że wspólnym mianownikiem dla opisanych powyżej opcji jest badanie pisma patologicznego (analiza psychografologiczna), które jako dotychczas jedyne w swoim wyniku jest w stanie wykazać istnienie w grafizmie cech wskazujących na rzeczywiste okoliczności psychofizycznych wpływające na stan świadomości probanta.

II. Problem badawczy w odniesieniu do przepisów Kodeksu Karnego i Kodeksu Cywilnego

Zgodnie z art. 270 § 1 Kodeksu karnego podrobienie lub przerobienie dokumentu w celu użycia go jako autentyczny lub użycie tak zmodyfikowanego dokumentu jest przestępstwem przeciwko wiarygodności dokumentów pod groźbą grzywny, kary ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności od 3 miesięcy do 5 lat³. Przepis ten bezpośrednio nawiązuje do kryminalistycznego badania pisma ręcznego (związane z ustaleniem autentyczności rękopisu lub wskazaniem autora fałszerstwa)⁴, jednakże należy zauważyć, że każde badanie pisma ręcznego, nawet jeśli w postawionej do badań tezie dotyczy aspektu analizy psychologicznej grafizmu, w swym wyniku wskazuje na popełnienie bądź niepopołnienie danego

¹ Ustawa z dnia 6.06.1997 roku Kodeks karny (Dz. U. 1997 nr 88 poz. 553 ze zm.).

² Ustawa z dnia 23.04.1964 roku Kodeks cywilny (Dz. U. nr 16, poz. 93 ze zm.).

³ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku Kodeks karny (Dz. U. 1997 nr 88 poz. 553 ze zm.).

⁴ L. Kozmiński, Dokument jako ślad kryminalistyczny ..., s. 41.

przestępstwa. Badanie pisma ręcznego i prawo przenikają się więc nie tylko w zakresie sankcji karnej za przerobienie dokumentu bądź użycie takiego jako autentyczny, ale także już na etapie odpowiedniej metodologii badań grafizmów.

Uzasadnieniem powyższego twierdzenia jest art. 31 k.k., który mówi o niepoczytalności i poczytalności ograniczonej: „§ 1. Nie popełnia przestępstwa, kto, z powodu choroby psychicznej, upośledzenia umysłowego lub innego zakłócenia czynności psychicznych, nie mógł w czasie czynu rozpoznać jego znaczenia lub pokierować swoim postępowaniem. § 2. Jeżeli w czasie popełnienia przestępstwa zdolność rozpoznania znaczenia czynu lub kierowania postępowaniem była w znacznym stopniu ograniczona, sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary.” Jak wynika z powyższego zasadniczym dla postępowania w danym przypadku nie jest określenie autentyczności grafizmu, czego dokonuje się metodologią kryminalistycznego badania pisma ręcznego, lecz ustalenie faktycznej zdolności psychicznej osoby, do czego na ogół sąd powołuje biegłego psychologa, psychiatrę, psychografologa.

Analogicznym do brzmienia art. 31 k.k. i w konsekwencji jego zastosowania jest wspomniany we wprowadzeniu dział kodeksu cywilnego stanowiący o wadach oświadczenia woli. Art. 82 k.c. wskazuje, że „Nieważne jest oświadczenie woli złożone przez osobę, która z jakichkolwiek powodów znajdowała się w stanie wyłączającym świadome albo swobodne powzięcie decyzji i wyrażenie woli. Dotyczy to w szczególności choroby psychicznej, niedorozwoju umysłowego albo innego, chociażby nawet przemijającego, zaburzenia czynności psychicznych.”⁵ Zgodnie z doktryną i orzecnictwem skutkiem jest nieważność takich czynności.⁶ Wśród innych przepisów z analizowanego działu k.c. na uwagę zasługuje także art. 87: „Kto złożył oświadczenie woli pod wpływem bezprawnej groźby drugiej strony lub osoby trzeciej, ten może uchylić się od skutków prawnych swego oświadczenia, jeżeli z okoliczności wynika, że mógł się obawiać, iż jemu samemu lub innej osobie grozi poważne niebezpieczeństwo osobiste lub majątkowe.”⁷ Bezpośrednio z tym przepisem prawa koresponduje art. 88 k.c. mówiący o instytucji uchylenia skutków prawnych oświadczenia woli złożonego w okolicznościach art. 87 k.c..⁸ Zgodnie z orzecnictwem takie oświadczenie stanowi ważną czynność prawną, ale przy uchyleniu staje się nieważną.⁹

Jak wynika z przytoczonych powyżej przepisów prawa zasadniczym jest wykazanie okoliczności wpływających na niepoczytalność lub poczytalność ograniczoną, czy też z punktu widzenia prawa cywilnego na brak świadomości lub swobody bądź znajdowanie się pod wpływem groźby. Bezspornie są to okoliczności psychofizyczne, które mogą być zarówno tymi długotrwałymi jak i krótkotrwałymi. W celu ustalenia ich ewentualnego występowania, a w przypadku potwierdzenia, to do oceny stopnia ich wpływu na probanta, sąd w ramach postępowania dowodowego zmierza do poznania faktów związanych z procesem.¹⁰ „Dowodem jest każdy dopuszczalny przez prawo procesowe środek służący do dokonania takich ustaleń, służący ustalaniu okoliczności mających znaczenie dla

⁵Ustawa z dnia 23.04.1964 roku Kodeks cywilny (Dz. U. nr 16, poz. 93 ze zm.).

⁶Wyrok SN z 18.01.2013 r. (IV CSK 269/12).

⁷Ustawa z dnia 23.04.1964 roku Kodeks cywilny (Dz. U. nr 16, poz. 93 ze zm.).

⁸Ibidem.

⁹Wyrok SN z 19.03.2002 r. (I CKN 1134/99).

¹⁰K. Witkowska, *Biegły w postępowaniu karym*, Prokuratura i prawo 1, 2013, s. 65.

rozstrzygnięcia.¹¹ W praktyce najczęściej jest to opinia biegłego sądowego, po którą sięga się w myśl przepisów stanowiących, że jeśli stwierdzenie okoliczności mających istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy wymaga wiadomości specjalnych, zasięga się opinii biegłego lub biegłych (art. 193 § 1 k.p.k.)¹² oraz analogicznie do powyższego art. 278 § 1 k.p.c.: „W wypadkach wymagających wiadomości specjalnych sąd po wysłuchaniu wniosków stron co do liczby biegłych i ich wyboru może wezwać jednego lub kilku biegłych w celu zasięgnięcia ich opinii.”¹³

W nawiązaniu do powyższego oraz przedmiotu moich rozważań, jak słusznie zauważa w swoim artykule Andrzej Lipczyński, „biegły może orzekać stan wyłączonej świadomości dla swobodnego powzięcia decyzji i wyrażenia woli o ile w opiniowanym stwierdzi chorobę psychiczną, upośledzenie umysłowe lub przemijające zaburzenia czynności psychicznych.”¹⁴ Jednakże należy podnieść, że powyższe jest możliwe tylko w sytuacji, gdy na etapie opiniowania nadal możliwe jest zbadanie probanta bądź dostępna jest jednoznaczna dokumentacja medyczna wskazująca na opisywany stan. Z praktyki pismoznawcy wynika, że są to niezwykle rzadkie przypadki, co uzasadniają takie powszechne okoliczności jak badanie kwestionowanego testamentu lub proces o nieważnienie podjętego zobowiązania w momencie chwilowego stanu braku/ograniczonej możliwości oceny sytuacji i powzięcia decyzji, np. w wyniku upojenia alkoholowego bądź wywołanej na osobie składającej oświadczenie woli presji, zastraszenia, groźby. W pierwszym z przytoczonych przykładów autor grafizmu nie żyje i, o ile stwierdzi się autentyczność jego pisma oraz nadal kwestionuje się stan jego świadomości w chwili testowania, to „biegły w takich okolicznościach pozbawiony jest możliwości badania testatora, a cała ekspertyza (opinia) może być oparta jedynie na materiale dowodowym, sylwetce psychicznej spadkodawcy w okresie poprzedzającym, a przede wszystkim w chwili sporządzania testamentu.”¹⁵ Rzeczoną materiałem dowodowym w znaczącej większości są zeznania świadków wielokrotnie obarczone ich stronniczą oceną, a pod hasłem *sylwetka psychiczna spadkodawcy* mieści się nic innego jak subiektywnie oceniający opis osoby probanta oraz zdarzeń dokonany przez powołanego psychologa, psychiatrę sporządzony w oparciu o te same zeznania świadków.

W drugim z przytoczonych przeze mnie przykładów okoliczności, czyli chwilowy stan braku/ograniczonej możliwości oceny sytuacji i powzięcia swobodnej, świadomej decyzji z uwagi na chociażby przemijające zaburzenia czynności psychicznych bądź znajdowanie się pod wpływem groźby, kluczowe znaczenie mają słowa *chwilowy, przemijający* stan. Wówczas nawet sposobność wysłuchania zeznań bądź zbadania przez psychologów osoby, która dokonała pisemnego oświadczenia woli w danych okolicznościach w zasadzie jednoznacznie nie dowodzą fakty ich wystąpienia w przeszłości, w chwili wykonywania czynności. Nie dowodzi także rzeczywistego poziomu wpływu tych okoliczności na stan świadomości lub swobody działania, gdyż oddziaływanie na organizm takich

¹¹ T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania karnego*, Warszawa 2008, s. 373; T. Grzegorzczak, J. Tylman, *Proces postępowanie karne*, Warszawa 2009, s. 427.

¹² Ustawa z dnia 6.06.1997 roku Kodeks postępowania karnego (Dz. U. 1997 nr 89 poz. 555 ze zm.).

¹³ Ustawa z dnia 17.11.1964 Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. 1964 nr 43 poz. 296 ze zm.).

¹⁴ Lipczyński, *Opiniowanie w sprawach ważności testamentu*, s. 1

¹⁵ Ibidem.

bodźców jak stres, strach, dezorientacja, środki odurzające, itp. są czynnikami ściśle zindywidualizowanymi. Każda osoba ma inne poziomy wrażliwości – odporności na bodźce wewnętrzne i zewnętrzne. Należy przy tym także podkreślić rolę i znaczenie zeznań strony przeciwnej i ewentualnie powołanych przez nią świadków, w której interesie jest wykazanie odmiennych okoliczności. Wówczas innym dowodem, choć de facto z racji przedmiotu sprawy powinien być głównym, jest psychologiczna analiza pisma ręcznego stanowiącego oświadczenie woli.

III. Badania pisma ręcznego patologicznego

Termin *patologia pisma ręcznego* wiąże się z faktem nieustannego przeobrażania się grafizmów w związku z wpływem na niego najróżniejszych bodźców. Na etapie wykształcenia nawyku pisania i wypracowania własnych wzorców kreślenia znaków kształtują się indywidualne cechy graficzne charakterystyczne dla danej osoby. Te cechy albo w dosłownej konstrukcji albo w zachowaniu tendencji do niej pozostają stałe, jak linie papilarne. Należy podkreślić, że jest to niezwykle wąska grupa cech (dla każdego człowieka inna zarówno w zakresie jakościowym jak i ilościowym). Oprócz nich – tych ściśle zindywidualizowanych cech – grafizm opisuje szereg innych właściwości, które nie stanowią już trwałego fundamentu.

Jako całość „(...) pismo ręcznego w trakcie życia człowieka podlega bardzo istotnym fluktuacjom. Uwaga ta dotyczy zarówno zmian całkowicie naturalnych, związanych z kształtowaniem się nawyków pisarskich człowieka, jak i zmian patologicznych występujących nieraz w grafizmie.”¹⁶ Z chwilą uzyskania dojrzałości przez pismo, stabilizują się te cechy indywidualne, rozpoznawalne dla danego probanta. Na zmianę grafizmu w stosunku do tego ukształtowanego indywidualnie wzorca pisma danej osoby mają wpływ czynniki endogeniczne (wewnętrzne) – wynikające z dyspozycji ustroju psychofizycznego człowieka oraz czynniki egzogeniczne (zewnętrzne) – spowodowane okolicznościami pisania. Niekiedy czynniki te mogą być ściśle ze sobą powiązane i być wzajemnie zależne (np. choroba i wiek). Bodźce patologiczne mogą pojawić się w każdym momencie życia zmieniając grafizm w zasadniczej części opisującej go cech bądź wpływając tylko na jego powierzchowny obraz.

Do czynników zewnętrznych zalicza się stała zmiana okoliczności sporządzania zapisów, a więc wszelkie niedogodności wpływające na osobę piszącą takie jak: niewygodna pozycja (np. podpis składany w pośpiechu, w pozycji stojącej), nierozpisany długopis (np. podpis na potwierdzeniu odbioru korespondencji dla listonosza w warunkach pogodowych z ujemną temperaturą), krępujące ruchy ubranie (np. kurtka, ciężka, opadająca torba na ramieniu), brak podkładki/podłoża (grafizm składany na kartce trzymanej na dłoni/kolanie), i inne. Zaś czynniki wewnętrzne wpływające na pismo to te związane z funkcjonowaniem organizmu człowieka. Do nich zalicza się wszelkie stałe dysfunkcje, jak dysgrafia, a poza nimi to, np. zmęczenie, choroby psychiczne, choroby neurologiczne, somatyczne, starczy wiek, wszelkie urazy (głównie mózgu, kończyn, kręgosłupa). W tej grupie znajdują się także środki odurzające jak alkohol, narkotyki, leki, a także wywoływana

¹⁶M. Calkiewicz, *Kryminalistyczne badania patologicznego pisma ręcznego*, Monografie Prawnicze Akademii L. Koźmińskiego, Kryminalistyka, 2009, s. 83.

w chwili pisania na probanta presja, wprawienie go w stan lęku. Pomimo, że działanie tych czynników na człowieka jest okresowe, a po ich ustaniu grafizm powraca do nawykowego ukształtowanego wzorca, to ich wpływ jest na tyle silny, że wpływa na prawidłowe i stabilne działanie organizmu a tym samym znacząco daje wyraz w obrazie pisma ręcznego. Dlatego też w analizie psychografologicznej możliwe jest wyodrębnienie tych zmian.

Powyżej wskazane czynniki, w sposób dla siebie ściśle charakterystyczny, zmieniają poszczególne zespoły cech graficznych pisma ręcznego, dodatkowo często zniekształcając także te indywidualnie wykształcone stanowiące dla grafizmu bazę jak linie papilarne. Znajomość rodzaju i kierunku takiej fluktuacji właściwości grafizmu jest kluczowa do rozpoznania i prawidłowego zakwalifikowania zmian, jako tych wynikających z fałszerstwa, bądź zmian w zakresie okoliczności psychofizycznych nieznacznych z punktu widzenia ważności pisemnego oświadczenia (np. niewygodna pozycja, długopis zostawiający gorszy ślad z uwagi na kończący się tusz) bądź zmian zasadniczych takich jak wpływ choroby, urazów na ewolucję pisma.

Dlatego też w kompleksowej analizie pismoznawczej oprócz dosłownych podobieństw i różnic pomiędzy porównywanymi pismami bezwzględnie konieczne jest uwzględnienie aspektu fluktuacji cech pisma ręcznego (badanie patologii pisma, psychografologia), co pozwoli na wskazanie i wyjaśnienie przyczyny ich odmienności z punktu widzenia możliwości, jak i ograniczeń psychomotorycznych piszącego, czyli z uwagi na rodzaj zniekształcającego grafizm bodźca. Założeniem tej metody jest indywidualizacja pisma jako odzwierciedlenie psychofizycznych predyspozycji człowieka oraz uznanie pisma jako zjawiska dynamicznego, które podlega zmianom. W wyniku tak dokonanych badań można wnioskować o autentyczności pisma, czy też wpływie choroby, okoliczności odurzających lub odbierających swobodę powzięcia i wyrażenia woli.

IV. Podsumowanie

Z powyższych rozważań ogólnych wynikają ważne wnioski. Po pierwsze przytoczone we wstępie przepisy prawa cywilnego i prawa karnego wskazują, że obowiązująca legislacja umożliwia wyłączenie odpowiedzialności za czyny osoby pozostającej w trakcie ich wykonywania w stanie chociażby ograniczającym świadomość bądź uznanie za nieważne czynności dokonanych w analogicznym stanie lub okolicznościach ograniczenia powzięcia czy wyrażenia woli. Okoliczności te dotyczyć mogą zarówno długotrwałych stanów, jak mające zasadniczy wpływ na czyn człowieka choroba (a w tym psychiczna) lub nałóg, czy też krótkotrwałe jak chwilowe odurzenie, ograniczenie swobody. Do refleksji skłania kolejny wniosek, że przytoczone reguły prawne stanowią jednocześnie ochronę jak i zagrożenie nie tylko dla osób zmagających się z chorobami, ale dla nas wszystkich. Istota ochrony wynika z dosłownego rozumienia zapisu, a ryzyko z prób wykreowania bądź zniekształcenia okoliczności czynności czego skutkiem miałyby być jej nieważność. Na kanwie tych możliwości rodzi się seria życiowych pytań: jak dowieść, że osoba która uchylająca się od zwrotu pożyczki podpisując umowę, wbrew temu co aktualnie wierdzi, uczyniła to w pełni świadomie i swobodnie? Jak dowieść wydziedziczonej osobie, że zmagający się z ciężką chorobą neurologiczną człowiek sam sporządził testament, a nie powstał on w wyniku ingerencji fałszerskiej? Jak bronić się od wadliwych oświadczenia, które sporządzam pod wpływem groźby, presji i pod

dyktando? Poniekąd odpowiedzią na zadane pytania jest kolejny wniosek, w którym należy stwierdzić, że badanie pisma ręcznego jest złożonym procesem badawczym, w którym należy wziąć pod uwagę szereg czynników. Te zmieniające się w związku z chorobą cechy graficzne pisma kreują wyzwanie zarówno co do ustalenia kwestii autentyczności grafizmu jak i określenia świadomości osoby piszącej czy jej woli, swobody złożenia oświadczenia. Aspekt długotrwałych chorób, urazów jest niezwykle szerokim polem do najróżniejszych nadużyć mających na celu unieważnienie ważnie złożonych oświadczeń przez osobę chorą bądź wymuszenia na niej tego, co korzystne dla jednej ze stron. Pismo osób długotrwale chorych (neurologicznie, somatycznie, psychicznie), zmagających się z nałogami, będących pod wpływem leków, bólu pooperacyjnego, czy osób starszych określa się jako pismo patologiczne. Badaniem takiego pisma zajmuje się specjalista psychografolog, ekspert badania pisma patologicznego. Jest to kluczowe dla rozstrzygnięcia zasadniczych kwestii w pytaniu o pismo ręczne tych osób.

Streszczenie

Artykuł omawia kwestię uwarunkowania prawnego dla pisemnych oświadczeń osób chorych psychicznie, neurologicznie lub somatycznie. Ponadto analizuje przypadki krótkotrwałego wyłączenia świadomości i wpływu tego na dokonane w tym stanie czynności prawne. Wskazuje także na przypadki pisma składanego pod przymusem lub w strachu. Uzupełnienie stanowi opis zachodzących w piśmie ręcznym zmian w związku z różnymi bodźcami. Rozważania wskazują na istotę odpowiedniego rodzaju badań pisma ręcznego, którym jest analiza pisma ręcznego patologicznego.

Słowa kluczowe: pismo, pisanie, kryminalistyka, fałszerstwo, prawo, oświadczenie, świadomość, choroba, psychika, przymus, strach

Summary

The article discusses the issue of legal conditioning for written statements of people with mental illness, neurologically or somatically. In addition, it analyzes cases of a short-term exclusion of awareness and the impact of this on legal actions carried out in this state. It also indicates cases of writing under duress or in fear. The supplement is a description of changes in the handwriting in relation to various stimuli. The considerations point to the essence of an appropriate type of handwriting study, which is the analysis of handwriting pathology.

Key words: handwriting, writing, forensics, criminology, forgery, law, legal statement, illness, awareness, fear, coercion

Bibliografia

- Calkiewicz M., *Kryminalistyczne badania patologicznego pisma ręcznego*, Monografie prawnicze Akademii Leona Koźmińskiego, Kryminalistyka Warszawa 2009
- Chyc B., *Pismo ręczne demaskuje zabójcę*, *Problemy kryminalistyki*, 1983, nr 160
- Feluś A., *Odchylenia materialne w piśmie osobniczym*, *Z pogranicza grafologii i ekspertyzy pismoznawczej*, Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 1979
- Grajewski J., Paprzycki L.K., Steinborn S., *Kodeks postępowania karnego* Warszawa 2010

- Grzegorzycyk T., *Kodeks postępowania karnego*, Warszawa 2008, s. 373; T. Grzegorzycyk, J. Tylman, *Polskie postępowanie karne*, Warszawa 2009, s. 427
- Grzeszyk Cz., *Kryminalistyczne badania pismoznawcze*, Warszawa 2006
- Gutekunst W., *Kryminalistyka. Zarys systematycznego wykładu*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1974
- Hanusek T., Sławik K., *Wprowadzenie do kryminalistyki i kryminologii*, Bydgoszcz 1995
- <http://prawouam-stp.home.amu.edu.pl/> *Słownik terminów pismoznawczych*, red. Koziczak A., Owoc M., Instytut Ekspertyz Sądowych im. Prof. Jana Sehna w Krakowie, Poznań 2007
- <http://www.psychologia.net.pl/artukul.php?level=118> Lipczyński A., *Opiniowanie w sprawach ważności testamentu*, 2005
- Katalog cech graficznych pisma ręcznego*, Jesienna Szkoła Empirycznych Badań Pisma Ręcznego, Instytut Ekspertyz Sądowych, Kraków 1984-1989
- Kegel Z., *Zależność poprawności opinii z ekspertyzy pismoznawczej od materiału porównawczego*, w: *Problematyka dowodu z ekspertyzy dokumentów*, red. Z. Kegel, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2002, t. I
- Koziczak A., *Metody pomiarowe w badaniach pismoznawczych*, Wydawnictwo Instytutu Ekspertyz Sądowych, Kraków 1997
- Kozmiński L., *Dokument jako ślad kryminalistyczny. Wybrane aspekty*, Wydawnictwo Szkoły Policji w Pile, Wydanie I, 2010, s. 25
- Laszczyca G., Martysz C., Matan A., *Komentarz do ustawy z dnia 14 czerwca 1960r.*, Wolters Kluwer, Kraków 2007
- Marek A., *Prawo karne*, C.H.Beck, Warszawa 1997
- Moczulska M., *Sądowa ocena opinii biegłego – wybrane zagadnienia z orzecznictwa Sądu Najwyższego*, Kortowski Przegląd Prawniczy, Uniwersytet Warmińsko Mazurski 2016
- Ochendowski E., *Postępowanie administracyjne i sądownoadministracyjne*
- Tomaszewski T., *Dowód z opinii biegłego w procesie karnym*, Kraków 2000
- Ustawa z 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn. Dz.U. z 2018, poz. 1360 ze zm.)
- Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (tekst jedn. Dz. U. z 2018 r. poz. 1600 ze zm.)
- Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (tekst jedn. Dz.U. z 2018 r. poz. 1987 ze zm.)
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny (tekst jedn. Dz. U. Z 2019 r. poz. 1145 ze zm.)
- Uzasadnienie uchwały SN z dnia 17.03.2005 r. I KZP 2/05 nr 3, s. 3
- Wiśniewski J., *Kryminalistyka*, Studia prawnicze, Wyd. C.H. Beck, Warszawa, 1999
- Wiśniewski W., *Badania porównawcze pisma ręcznego*, *Problemy kryminalistyki*, 1958, nr 14
- Wiśniewski W., *Kryminalistyczne badania dokumentów*, Warszawa 1985
- Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z 14.03.1995 r., SA/Ka511/94, niepublikowany
- Wyrok Sądu Najwyższego z 18 stycznia 2013 r., IV CSK 269/12
- Wyrok Sądu Najwyższego z 23 marca 2002 r., I CKN 1134/99
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 czerwca 1996 r., II KKN 24/96, Prokuratura i Prawo 1997, nr 2, poz. 5

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 października 2009 r., syn. III KK 12/09, LEX nr 532391

Zieniewicz I., *Postanowienie o powołaniu biegłego w ekspertyzie pismoznawczej* (w): *Problematyka dowodu z ekspertyzy dokumentów*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2002, t. II